Pregledni naučni rad
UDK:364:343.541-053.6
DOI:10.7251/ZND2601511A

UTICAJ OVISNOSTI O PSIHOAKTIVNIM SUPSTANCAMA I DIGITALNIM TEHNOLOGIJAMA NA POJAVU MALOLJETNIČKOG PRESTUPNIŠTVA

***Prof.dr Milanko Aladžić*[287]**
Vanredni profesor, Slobomir P Univerzitet Banja Luka

Diplomirani pravnik Sajra Ramić
***Evropski univerzitet Brčko*[288]**

Apstrakt: *Savremeno društvo se suočava sa novim izazovima u oblasti maloljetničkog prestupništva, pri čemu posebnu zabrinutost izaziva sve veća povezanost ove pojave sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci i digitalnih tehnologija među mladima. Cilj ovog rada jeste da istraži na koji način konzumacija droga, alkohola, i novih psihoaktivnih supstanci, ali i prekomjerna upotreba interneta, video igara i društvenih mreža, doprinose oblikovanju devijantnih obrazaca ponašanja kod djece i adolescenata. Poseban fokus je stavljen na identifikaciju psiholoških i socijalnih faktora rizika koji doprinose razvoju ovisnosti i koji mogu poslužiti kao okidač za ulazak u svijet prestupništva. Analizom relevantnih domaćih i međunarodnih istraživanja, kao i važnih zakonskih i strateških dokumenata iz Bosne i Hecegovine rad naglašava potrebu za integrisanim i interdisciplinarnim pristupom prevenciji maloljetničkog prestupništva. Zaključci ovog rada će ukazati na značaj edukacije, rane intervencije te kontinuirane saradnje porodica, škola, nadležnih insitucija, sve u cilju efikasnog smanjenja rizika od razvoja ovisničkog i prestupničkog ponašanja kod mladih.*

Ključne riječi: *maloljetničko prestupništvo, ovisnost, psihoaktivne supstace, digitalna tehnologija, prevencija.*

Uvod

Maloljetničko prestupništvo u savremenom društvu predstavlja jedan izazov koji drastično raste, posebno u kontekstu sve prisutnije digitalizacije i lako dostupnih psihoaktivnih supstanci. Adolescencija, kao izuzetno osjetljiva faza odrastanja je uslovljena mnogobrojnim psihosocijalnim faktorima, dok su nesigurnosti u razvoju mladih dodatno potstaknute uticajem digitalnih medija, promocijom devijantnih ponašanja i prisutnosti društvenih mreža. U posljednjim decenijama, tradicionalni oblici maloljetničkog prestupništva sve češće se isprepliću sa novim društvenim fenomenima, među kojima se posebno izdvajaju zloupotreba psihoaktivnih supstanci i intenzivna upotreba digitalnih tehnologija. Digitalno okruženje, karakterisano stalnom dostupnošću informacija, društvenih mreža i online sadržaja značajno utiču na formiranje stavova i ponašanja.

Savremeno društvo, u kojem se funkcionalnost informacionih tehnologija i više nego ubrzano razvija, donosi paradoksalne efekte: sa jedne strane povećava komunikaciju i dostupnost korisnih

[287]Redovni profesor Evrospkog Univerziteta Brčko

[288]Diplomirani pravnik, Evropski Univerzitet Brčko

informacija, dok sa druge strane otvara prostor za promociju nasilja, zloupotrebe supstanci i kriminalnih radnji. Mladi postaju najranjivija kategorija u ovom procesu, jer su izloženi sadržajima koji potenciraju znatiželju, stvaraju imitativne obrasce ponašanja i otežavaju proces socijalizacije (Stojanović, Macanović, 2022). Ovaj rad ima za cilj da istraži povezanost između digitalne ovisnosti, izlaganja promocija psihoaktivnih supstanci na digitalnim platformama kao i procesa koji dovodi do maloljetničkog prestupništva.

1. Teorijski okvir

Digitalna ovisnost postala je jedan od ključnih problema, naročito u okviru socijalnih aspekata 21.vijeka, gdje mladi sve vše vremena provode na platformama TikToka, Youtubea, Instagrama i drugih društvenih mreža. Ovisnost o digitalnim medijima ne podrazumijeva samo veliku upotrebu tehnologije, nego i ozbiljne posljedice po emocionalni razvoj pojedinca. Društvene mreže omogućavaju mladima pristup raznovrsnom sadržaju, uključujući onaj koji promoviše nasilje, zloupotrebu psihoaktivnih supstanci i kriminala. Prema istraživanjima Centra modernih znanja iz 2022. godine, 30% tinejdžera u regionu Balkana prati sadržaje u koji veličaju psihoaktivne supstance, kriminal i devijantna ponašanja, dok je kod 25% njih zabilježen porast antisocijalnog ponašanja sa istovremenim padom empatije inspirisanog isto pomenutim digitalnim sadržajem. Promocija ovih devijantnih normi na društvenim mrežama dolazi prvenstveno od takozvanih influnsera i popularnih ličnosti, što izaziva fenomen imitacije, praćenim emocionalnom nesigurnošću i željom za pripadanjem. Ovi sadržaji, koji se viralno šire kroz algoritme društvenih mreža, mogu desenzibilitirati mlade prema nasilju i kriminalu, pretvarajući ih u potencijalne učesnike maloljetničke delikvencije (Stojanović, Macanović, 2022).

Digitalna platforma nije samo medij za promociju, već i alat za distribuciju psihoaktivnih supstanci. Zabrinjavajući trendovi pokazuju da među adolescentima zloupotreba droga često počinje kroz kontakt sa odgovarajućim sadržajem na društvenim mrežama. Kao što ističe organizacija „Protiv ovisnosti“ (2021) , čak 36% mladih u Hrvatskoj je barem jednom probalo marihuanu ili sintetičke droge, motivisani izlaganjem sadržajima na internetu[289]. Digitalne platforme koriste anonimnost aplikacija kao što su Telegram i Whatsapp, koje omogućavaju komunikaciju s distributerima psihoaktivnih supstanci. Sve su češći primjeri „sakrivenih promocija“ kroz muziku i video sadržaje koji veličaju upotrebu supstanci, čineći ih privlačnijim mlađoj populaciji. Šireći uticaj, digitalna ovisnost povećava emocionalnu ranjivost i znatiželju kod mladih, što vodi prema eksperimentisanju sa supstancama te povećava rizik od delikventnog ponašanja, uključujući krađu, sajber-kriminal i nasilje.

Zakonske mjere u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj prepoznaju rastući uticaj interneta na ponašanje mladih, uključujući promociju opasnih sadržaja. Krivični zakon Federacije BiH prepisuje mjere za suzbijanje sajber-nasilja, distribucije putem droga putem interneta i promocije destruktivnih ponašanja. Istovremeno, stručnjaci ukazuju na slabu primjenu zakona u praksi zbog problema sa nadzorom i nedostatka stručnih kapaciteta. Međunarodne organizacije kao što su UNICEF i UNODC, ukazivali su na važnost edukacije mladih o rizicima digitalnih sadržaja i podstiču razvoj programa za promociju odgovornog digitalnog ponašanja. Strategije suzbijanja zloupotrebe droga na regionalnom nivou, uključujući prolaz kroz međunarodne digitalne mreže, zahtijevaju međunarodnu saradnju i hitne preventivne mjere.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanja sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Republici Srpskoj ("Sl. glasnik RS", br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020) jasno su ukazane zakonske

[289]Udruženje roditelja i mladih „Protiv ovisnosti“ (2021). Izvještaj o uticaju digitalnh medija na zloupotrebu psihoaktivnih supstanci.

odredbe koje se odnose na maloljetne počinioce krivičnih djela. Maloljetničko prestupništvo predstavlja svako ponašanje djece i adolescenata koje odstupa od društvenih normi i zakonski predviđenih ponašanja, i obuhvata radnje koje se kreću od lakših prekršaja do onih ozbiljnih krivičnih djela. Ono se najčešće razvija pod uticajem različitih psiholoških, porodičnih i socijalnih faktora, i to je opšte poznato, oni su ti koji oblikuju ličnost mladih tokom najosjetljivijih perioda razvoja (Macanović, 2020). Ovisnost o psihoaktivnim supstancama označava stanje u kojem mlada osoba postepeno, ali sigurno gubi kontrolu nad upotrebom droga, alkohola ili drugih supstanci koje su lako dostupne danas i to ih dovodi do promjena u ponašanju, donošenja racionalnih odluka ili odluka generalno kao i promjena raspoloženja. Takva ovisnost povećava sklonost prema rizičnim i devijantnim ponašanjima, posebno kada je praćena negativnim uticajima okruženja. Što nas dovodi i do bitne stavke a to je nedostatak ustanova koje mogu maloljetne prestupnike da resocijalizuju i omoguće im da se vrate u normalan tok života (Ignjatović, 2015).

Digitalna ovisnost, je danas sve prisutnija, se odnosi na pretjeranu i nekontrolisanu upotrebu interneta, video-igara, zatim društvenih mreža. Ovo utiče znatno na koncentraciju, socijalno ponašanje i emocionalnu stabilnost mladih, a u mnogim slučajima može postati okidač za druge stvari, a to su problematična ponašanja, koja uključuju i eksperimentisanja sa psihoaktivnim supstancama. Ponašanje mladih može da se objasni kroz nekoliko savremenih teorija, jedna od njih je teorija socijalnog učenja, prema kojoj djeca uče ponašanje posmatranjem i oponašanjem drugih (Bandura, 1977). U današnjem digitalnom dobu, javne ličnosti, influenseri i sadržaji koji veličaju nasilje ili narkomaniju postaju modeli koje mladi lako kopiraju (Macanović, 2020). Mertonova teorija anomije ukazuje da pritisak društva, osjećaj neuspjeha i neodstatak podrške mogu da dovedu do devijantnih reakcija. Pored toga teorija društvene kontrole naglašava da oslabljena veza sa školom, porodicom i društvenim institucijama povećava rizik od ulaska u problemtična ponašanja (Merton, 1938).

Faktori rizika koji imaju uticaj na razvoj ovisnosti i prestupništva obuhvataju probleme porodice, nedostatak roditeljskog nadzora, negativne vršnjačke uticaje, slab školski uspjeh, ranjivost adolescenata i emotivnu nestabilnost (Šemoski, 2025). Mladi koji se nose sa stresom, niskim samopouzdanjem ili osjećajima nepripadanja često traže bijeg kroz virtualne sadržaje i supstance. Digitalni mediji posebno snažno utiču na psihu. Algoritmi društvenih mreža prikazuju sadržaje koji su intenzivni, brzi i emocionano provokativni, čime mlade pretvaraju u manje osjetljive na nasilje i razlikovanje devijantnog ponašanja od društveno prihvatljivog (Primorac, 2021). Istovremeno stalnu komparaciju sa drugima, strah od propuštanja (FOMO) i željom za prihvatanjem povećava se emocionalna nestabilnost. Ti faktori doprinose tome da mlada populacija lakše posegne za eksperimentisanjem, rizičnim ponašanjima ili ulaskom u krug prestupništva.

2. Psihoaktivne supstance i maloljetnici

Psihoaktivne supstance predstavljaju ozbiljan problem, pogotovo kada se govori o pitanju maloljetnika, odnosno mladih, gdje njihova zloupotreba često dovodi ka prestupništvu. Adolescencija je period intenzivnih psiholoških i socijalnih promjena, a mladi su posebno ranjivi na uticaje iz njihovog okruženja, koji uključuje vršnjački pritisak, postupke uklapanja, porodične probleme i izloženost digitalnim sadržajima koji svakodnevno konzumiraju, koji glorifikuju upotrebu droga. Međutim, iako mladi započnu sa konzumacijom iz bezazlenih razloga, psihoaktivne supstace brzo mogu dovesti do promjena u ponašanju koje mogu da prerastu u ozbiljne oblike prestupništva (Macanović, 2020).

Prema istraživanjima (ESPAD (2019) psihoaktivne supstance sve češće postaju dostupne maloljetnicima putem digitalnih platformi, dok se starosna granica prvog kontakta sa supstancama opasno spušta. Ovaj problem nije ograničen na samo jedan grad ili regiju, već je prisutan širom Bosne i Hercegovine i šireg Balkana, te zahtjeva hitnu pažnju i djelovanje.

Psihoaktivne supstance su hemijski spojevi koji djeluju na centralni nervni sistem, mijenjajući percepciju, raspoloženje, svijest i ponašanja konzumenata. U ovu kategoriju spadaju (WHO, 2023):

- Legalne supstance: alkohol, duhan, lijekovi na recept
- Ilegalne supstance: marihuana, kokain, heroin, sintetičke droge.
- Nove psihoaktivne supstance: sintetički kanabionidi, „spice“, i druge supstance koje nisu ni regulisane ili predviđene zakonima.

Najčešće psihoaktivne supstance među mladima koje konzumiraju su:

- Alkohol - najdostupniji je i najčešće korištena supstanca među maloljetnicima.
- Marihuana - prema istraživanjima marihuana je najčešće korištena ilegalna droga među mladima u regiji.
- Sintetičke droge - ekstazi, amfetamini i sintetički kanabinoidi postaju sve više popularni zbog dostupnosti preko interneta i povoljne cijene.
- Lijekovi na recept - Sedativi i anksiolitici se često zloupotrebljavaju zbog slabog medicinskog nadzora.

Prema podacima koji potiču iz UNICEF-a , 27% srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini priznalo je da je barem jednom probalo marihuanu, dok 19% njih eksperimentiše sa sintetičkim drogama (ESPAD, 2019). Postoji više faktora odnosno uzroka koji doprinose zloupotrebu psihoaktivnih supstanci među omladinom a to su, prije svega psihološki faktori.

Psihološki faktori koji ukazuju da tinejdžeri čest koriste droge kao način suočavanja sa stresom, anksioznošću ili depresijom. Zatim, drugo mjesto zauzima vršnjački pritisak, u kojem mladi često osjećaju da su primorani da konzumiraju supstance kako bi se uklopili u društvo. Nakon toga dolazimo do stuba djetetovog karaktera i odgoja a to je porodica, kada su u pitanju disfunkcionalni porodični odnosi, zanemarivanje ili samo prisustvo ovisnosti u porodici, povećava se rizik da maloljetnik postane konzument psihoaktivnih supstanci. Na poslednjem mjestu, ali ne manje važan jeste i digitalni uticaj, jer društvene mreže i platforme kao što je već rečeno glorifikuju upotrebu droga, i samim time ih čine privlačnijim mladima (Filipović, Vojnić, 2019).

Upotreba ili konzumacija psihoaktivnih supstanci kod maloljetnika je često povezana sa povećanjem kriminalnih radnji odnosno aktivnosti, koje su najčešće povezana sa određenim krivičnim djelima. Ta djela su imovinsko krivična djela, krađe provale i vandalizam radi pribavljanja novca za supstance. Nasilje je također skup krivičnih djela koje se povezuje sa psihoaktivnim supstancama, fizički sukobi, vršnjačko nasilje, sve su to posljedice konzumiranja alkohola ili droga. Sajber- kriminl je relativno mlada pojava u krvičnim zakonima, digitalne platforme su platforme koje su jednostavne za savladati i one omogučavaju mladima da učestvuju u ilegalnim aktivnostima uključujući pored lakšeg nabavljanja i jednostavniju distribuciju droga (Macanović, 2021). Prema krivičnom zakonu Federacije BiH, maloljetnici koji počine krivična djela pod uticajem psihoaktivnih supstanci podliježu posebnim prevaspitnim mjerama, koje uključuju nadzor i rehabilitaciju (Krivični zakon Federacije BiH, čl. 224-227.)

Kada govorimo o prevenciji zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, treba se uzeti za krajnje ozbiljno, i shvatiti da ona ima takozvani multidisciplinaran pristup. Zloupotreba je opšte poznat problem, i pun je solucija koje se zapravo zanemaruju u društvu. Dakle, u prevencijama imamo:

- Edukaciju - organizovanje radionica za roditelje, nastavnike i mlade o rizicima zloupotreba droga.
- Porodična podrška - jačanje porodičnih odnosa i otvorena komunikacija između roditelja i djeteta.
- Zakonska regulativa - strožija primjena zakona i sankcija za distributere psihoaktivnih supstanci.
- Školski programi - uvođenje preventivnih programa u školama, uključujući i obavezno psihološko savjetovanje.

Psihoaktivne supstance predstavljaju ozbiljan rizik za zdravlje i razvoj mladih, kao i za sigurnost zajednice. Prevencija i rješavanje ovog problema zahtjevaju zajednički napor škola, pravosudnih institucija, porodica i društva u cjelini. Edukacija i rana intervencija i stroga zakonska reglativa ključni su koraci ka sanjenu zloupotrebe droga i maloljetničkog kriminala.

3. Digitalne tehnologije i maloljetničko prestupništvo

Opšte je poznato da su nam digitalne tehnologije postale neizostavan dio života, a naročito kada govorimo o mlađim populacijama. Oni su najaktivniji korisnici društvenih mreža, video igara i drugih digitalnih platformi. Razvoj današnjih digitalnih tehnologija je mnogo promjenio načine komunikacija, i ponašanja, može se slobodno reći ne samo mladih. Maloljetnici kao najveći konzumenti digitalnih tehnologija također predstavljaju i najranjiviju grupu. Iako nam digitalne tehnologije pored negativnih sadržaja nude brojne informacije, dostupnije obrazovanje i znanja, mladi nekontorlisano konzumiraju digitalne tehnologije i time dolazi do mnogobrojnih razvoja devijantnih i prestupničkih ponašanja. Digitalno okruženje ima snažan uticaj na n proces socijalizacije maloljetnika. Putem društvenih mreža na primjer mladi svakodnevno dolaze u kontakt sa različitim obrascima ponašanja, i normama koje nisu uvijek društveno prihvatljive ili moralne (Stojanović, Macanović, 2022).

Šta je činjenica koja posebno zabrinjava? To je činjenica da se konzumacija psihoaktivnih supstanci, rizično ponašanje, i prekomjerno korištenje digilnih tehnologija sve više prikazuje promoviše kao poželjno ili prihvaćen oblik ponašanja što ima veoma modelirajući efekat na mlade generacije. Adolescencija je period u kojem mladi razvijaju svoj identitet i socijalne vještine, ali su istovremeno podložni uticajima iz okruženja. Digitalne platforme često postaju izvor imitativnih obrazaca ponašanja, gdje mladi, pod uticajem influensera i popularnih ličnosti, usvajaju destruktivne norme koje mogu voditi ka maloljetničkom prestupništvu.[290]

Ovom problemu doprinosi i algoritamsko upravljanje sadržajem, zbog toga što digitalne platforme često nude korisnicima sadržaje koji izazivaju snažne emocionalne reakcije, bez obzira što imaju štetan karakter. Te stvari stvaraju kod maloljetnika najviše iskrivljenu percepiju takozvane društvene realnosti, što također utiče na njihove sklonosti devijantnom ponašanju.

3.1. Digitalna ovisnost i njene posljedice

Mnogi autori (Bjelajac, & Filipović, 2020; Hawdon, Oksanen, & Rasanen, 2017; Livingstone & Smith, 2014; Smith, Mahdavi, Carvalhe, Fisher, Russell, Tippett, 2008) ukazivali su na negativne posljedice pretjeranog i nekontrolisanog provođenja vremena na društvenim mrežama, kao i samom sajberbulingu koja je sve češća pojava među mladima kada je riječ o digitalnim platformama. Kod maloljetnika ovakvi obrasci ponašanja također dovode do smanjene koncentracije, poremećaja sna, anksioznosti, depresije i povećane agresivnosti. Mnoga druga istraživanja su ukazala na to da digitalna ovisnost kod mladih može da oslabi sposobnost samokontrole i racionalnog donošenja odluka, što povećava rizik od uključivanja u nepoželjne aktivnosti, koja uključuje između ostalog zloupotrebu psihoaktivnih supstanci i vršenje krivičnih djela. Pored toga izolacija iz stvarnog socijalanog okruženja i povlačenje u virtualni svijet dodatno narušavaju emocionalnu stabilnost maloljetnika. Digitalna ovisnost ne predstavlja samo fakor rizika, već i sredstvo za izvršenje prestupničkih radnji. Maloljetnici se sve više pojavljuju kao izvršioci, podstrekači i saučesnici krivičnih djela, putem

[290]Udruženje roditelja i mladih „Protiv ovisnosti“ (2021). Izvještaj o tucisju digitalnih medija na zloupotrebu psihoaktivnih suptanci.

interneta gdje se govori o cyber nasilju, ili cyber kriminalu, distribucijom psihoaktivnih supstanci i vršnjačkom nasilju (Macanović, Radonjić, 2024). Osvrnućemo se ponovo na prostor Balkana gdje je sve veći broj slučajeva u kojima se društvene mreže i aplikcije koriste za organizovanje ilegalnih aktivnosti, pri čemu maloljetnici nisu svijesni posljedica svojih postupaka. Takve situacije otežavaju rad pravosudnih institucija, koje se teže suočavaju sa postupcima dokazivanja krivičnog djela i pronalaska počinioca istog. Prema izvještaju Udruženja roditelja i mladih „Protiv ovisnosti“ iz 2021.godine, u Bosni i Hercegovini je zabilježen porast zloupotrebe digitalnih platformi, poput Telegrama i WhatsAppa za distribuciju psihoaktivnih supstanci. Mladi upotrebljavaju anonimnost ovih aplikacija kako bi stupili u kontakt sa distributerima droga, što dodatno otežava praćenje i suzbijanja ovih aktivnosti.

Društvene mreže u Bosni i Hercegovini, kao što su Facebook, Instagram i TikTok, korištene su kao platforma za vršnjačko nasilje, uključivanje verbalnog zlostavljanja, prijetnje i širenje lažnih informacija. Sajber-nasilje ima ozbiljne posljedice po mentalno zdravlje mladih, a u nekim slučajevima vodi i do fizičkog sukoba ili drugih oblik maloljetničkog prestupništva.

U praksi brojni slučajevi iz regiona i svijeta ukazuju na rastući problem zloupotrebe digitalnih tehnologija među mladima. Mediji sve češće izvještavaju o slučajevima vršnjačkog nasilja koje je započelo ili eskaliralo preko društvenih mreža (Stojanović, Macanović, 2022). Također se promovišu maloljetničke trgovine psihoaktivnim supstancama koje su organizovane putem digitalnih platformi.

Zakonske mjere u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj prepoznaju uticaj digitalnih tehnologija na ponašanje mladih i predviđaju sankcije za zloupotebu digitalnih platformi. Na primjer, Krivični zakon Federacije BiH propisuje kazne za sajber-nasilje, distribuciju droga putem interneta i promociju destruktivnih ponašanja. Međutim, implementacija ovih zakona često nailazi na izazove, koji uključuju:

- Nedostatak stručnih kapaciteta za praćenje digitalnih aktivnosti
- Slabu koordinaciju među nadležnim institucijama
- Nedovoljnu edukaciju mladih o rizicima digitalnog sadržaja.

Prevencija negativnih uticaja digitalnih tehnologija na maloljetnike zahtjeva integrisani pristup koji uključuje porodicu, škole, pravosudne institucije i društvo u cjelini. Potrebno e prije svega povećati edukaciju mladih kroz neke radionice i kampanje o odgovornom korištenju društvenih mreža. Porodice trebaju da uspostavljaju jako povjerenje i što zdraviji odnos sa djecom, te edukovati se o rizicima digitalnih platformi. Zakon bi se po pitanju digitalizacije trebao poboljšati u korak sa vremenom kako bi odgovorna lica snosili posljedice, te bi se zakon trebao strožije primjenjivati. Kada govorimo o nadležnim institucijama nije na odmet razmjena iskustava o suzbijanju sajber-kriminala i distribucije droga.

4. Krivičnopravni i institucionalni okvir

Krivičnopravni i institucionalni okvir u Bosni i Hercegovini, kao i šire u regionalnom kontekstu, prepoznaje sve veći uticaj zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i digitalnih tehnologija na maloljetno prestupništvo. Ovaj okvir obuhvata zakonske mjere, strategije, i institucionalne mehanizme koji za cilj imaju prevenciju, sankcije i suzbijanje devijantnih ponašanja kod mladih. Poseban fokus je postavljen kao što je već rečeno ali nije loše naglasiti zaštitu maloljetnika kao ranjive kategorije kada se radi o društvu, uz osiguranje resocijalizacije i rehabilitacije mladih prestupnika. Zakonski okvir u Bosni i Hercegovini je složen zbog specifične ustavne strukture države, koja uključuje različite nivoe vlasti (državni, entitetski, kantonalni i Brčko distrikt) (Aladžić, 2019). Pored lokalnih zakona značajnu ulogu igraju međunarodni pravni standardi i instrumenti, kao što su Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih nacija, koji obavezuju Bosnu i Hercegovinu na zaštitu prava mladih i djece.

Kada govorimo o krivičnopravnim okvirima u Bosni i Hercegovini, Krivični zakon Federacije BiH (KZ FBiH) sadrži odredbe koje se odnise na maloljetničko prestupništvo, zloupotrebu psihoaktivnih supstanci i sajber-kriminal. Ključne odredbe uključuju:

- Član 224.- Neovlaštena proizvodnja i promet droga. Predviđa kazne za proizvodnju, distribuciju i prodaju droga, uključujući distribuciju putem digitalnih platformi. Maloljetnici koji učestvuju u ovim radnjama podliježu posebnim prevaspitnim mjerama.
- Član 227.- Omogućavanje uživanja droga: krivično djelo koje obuhvata omogućavanje ili podsticanje drugih, uključujući maloljetnika na konzumaciju droga
- Član 363.- Sajber kriminal: obuhvata zloupotrebu digitalnih tehnologija za izvršenje krivičnih djela, uključujući hakovanje, krađu identiteta, i distribuciju ilegalnih sadržaja.

Krivični zakon Republike Srpske (KZ RS) također prepoznaje zloupotrebu psihoaktivnih supstanci i digitalnih tehnologija kao faktore rizika za maloljetničko prestupništvo. Posebno se ističu odredbe o:

- Sajber nasilju: Zakon predviđa kazne za širenje prijetnji, uvreda i lažnih informacija putem interneta.
- Distribuciji droga: Stroge kazne za osobe koje koriste digitalne platforme za distribuciju psihoaktivnih supstanci.

Također imamo zakon o Zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom pstupku. Ovaj zakon, koji se primjenjuje na nivou entiteta i Brčko distrikta, predviđa posebne mjere za maloljetnike koji su počinili krivična djela. Ključne odredbe uključuju:

- Prevaspitne mjere: Umjesto klasičnih kazni, maloljetnicima se jako često izriču mjere kao što su nadzor, obavezno školovanje ili uključivanja u programe rehabilitacije.
- Zaštita prava maloljetnika: Postupci protiv maloljetnika moraju se voditi uz poštovanje njihovih prava i uzimajući u obzir ono što je u njihovom naboljem interesu (Zakon o zaštiti i postupanja sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020).

Zakon o komunikacijama BiH, isto tako je jedan koji pripada ovim skupinama. Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine reguliše upotrebu digitalnih tehnologija i predviđa sankcije za zloupotrebu interneta, uključujući širenje ilegalnih sadržaja i sajber-nasilje (https://www.rak.ba/articles/80).

Bosna i Hercegovina je potpisnica i brojnih međunarodnih sporazuma i konvencija koji se odnose na zaštitu djece i mladih. Prva konvencija je Konvencija o pravima djeteta (UN). Ona obavezuje države članice da štite djecu od zloupotrebe droga i eksploatacije putem digitalnih tehnologija.

Konvencija o sajber-kriminalu (Budimpeštanska konvencija), ona predviđa mjere za suzbijanje sajber-kriminala, uključujući zloupotrebu digitalnih platformi za distribuciju droga i vršenje nasilja. Poznata je i Strategija Evropske unije za borbu protiv droga (2021 - 2025), koja se fokusira na prevenciju zloupotrebe droga, uključuje edukacije mladih o rizicima digitalnih sadržaja (https://www.consilium.europa.eu/media/54079/qc0521073hrn_002.pdf).

4.1. Institucionlni okvir

Pravosudne institucije u Bosni i Hercegovini, koje uključuju tužilaštvai sudove, imaju ključnu ulogu u procesuiranju slučaja maloljetničkog prestupništva. Posebni odjeli za maloljetnike osiguravaju da se postupci vode u skladu sa principima zaštite prava djece.

Policijske agencije na svim nivoima vlasti odgovorne su za identifikaciju i suzbijanje zlouptrebe droga i sajber-kriminala. Posebne jedinice za sajber kriminal prate aktivnosti na digitalnim platformama i sarađuju sa međunarodnim organizacijama.

Škole, govoreći o maloljetnicima razumljivo je da igraju ključnu ulogu u prevenciji maloljetničkog prestupništva kroz edukaciju mladih o rizicima zloupotrebe droga i naročito digitalnih tehnologija. Programi prevencije se uglavnom organizuju preko radionica, predavanja i kampanje podizanja svijesti. Pored škola kao institucija koje su ključne za prevenciju ovih fenomena kod djece važno je pomenuti centre za socijalni rad i nevladine organizacije. Centri za socijalni rad pružaju podršku maloljetnicima koji su počinili krivična djela, uključujući psihološko savjetovanje i konsultacije, resocijalizaciju i rehabilitaciju. Nevladine organizacije, kao što su UNICEF i „Protiv ovisnosti“ aktivno rade kako bi doprinijele prevenciji zloupotrebe droga i sajber-nasilja putem kampanja i edukativnih programa.

Iako zakonski i institucionalni okvir u Bosni i Hercegovini pruža solidnu osnovu za borbu protiv maloljetničkog prestupništva, postoje i brojni izazovi u njegovoj implementaciji. Prvi je nedostatak kapaciteta. Policijske i pravosdne institucije nemaju dovoljno resursa za procesuiranje slučajeva sajber-kriminala, i praćenja digitalnih aktivnosti. Slaba koordinacija je također problem, nedovoljna saradnja između različitih nivoa vlasti i institucija otežava efikasnu primjenu zakona. Problem je i u nedostatku edukacije mladi roditelji i nastavnici kao i starija populacija nisu dovoljno informisani i upoznati o rizicima digitalnih tehnologija i psihoaktivnih supstanci (Aladžić, 2019).

Preporuke za unapređenje zakonskog i institucionalnog okvira, na međunarodnom nivou su:

- Jačanje kapaciteta institucija, odnosno povećanje broja stručnjaka za sajber-kriminal i zloupotrebu droga.
- Unapređenje zakonskog okvira, to znači uvođenje strožijih kazni za zloupotrebu digitalnih tehnologija i distribuciju droga.
- Edukacija mladih: organizovanje kampanja i radionica o odgovornom korištenju digitalnih tehnologija, posebno društvenih mreža.
- Međunarodna saradnja, podrazumijeva razmjene iskustava i zajednički rad na suzbijanju sajber-kriminala i zloupotrebe droga.

Krivičnopravni i institucionalni okvir u BiH pruža osnovu za brobu protiv maloljetničkog prestupništva povezanog sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci i digitalnih tehnologija. Međutim, za efikasnu primjenu ovog okvira nepohodno je da se unaprijede kapaciteti institucija, povećati svijest javnosti o rizicima, i poboljšati koordinaciju. Samo kroz integrisan pristup moguće je smanjiti uticaj ovih faktora na malde i osigurati njihovu zaštitu i rehabilitaciju.

Zaključak

Savremeni oblici maloljetničkog prestupništva sve češće se ne mogu posmatrati izolovano, već kao rezultat međusobnog djelovanja različitih društvenih, psiholoških i pravnih faktora. Ovaj rad ukazuje na značajnu povezanost između zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, intenzivne upotrebe digitalnih tehnologija i pojave prestupničkog ponašanja kod maloljetnika, pri čemu se digitalno okruženje sve više nameće kao faktor koji dodatno pojačava postojeće rizike. Analiza je pokazala da digitalne tehnologije, iako same po sebi nisu uzrok prestupništva mogu djelovati kao snažan katalizator devijantnih ponašanja, a naročito kada su prisutni i drugi rizični faktori, poput porodične disfunkcionalnosti, vršnjačkog pritiska i dostupnosti psihoaktivnih supstanci. Normalizacija nasilja, kriminala i zloupotrebe droga u digitalnom prostoru, zajedno sa nedostatkom adekvatne kontrole i digitalne pismenosti, dodatno ugrožava razvoj maloljetnika i otežava njihovu socijalnu integraciju. Sa krivičnopravnog aspekta, iako normativni okvir u Bosni i Hercegovini formalno obezbjeđuje poseban tretman maloljetnika, praksa ukazuje na niz strukturnih i institucionalnih slabosti. Nedovoljna koordinacija između obrazovnih, pravosudnih i socijalnih institucija, kao i ograničeni programi za prevenciju, umanjuju efikasnost postojećih mjera. Poseban izazov predstavlja i porast krivičnih djela

izvršenih uz korištenje digitalnih tehnologija, što zahtijeva kontinuirano prilagođavanje zakonodavstva savremenim oblicima kriminaliteta. Uporedni primjeri iz regiona i svijeta, uključujući regulatorne mjere poput ograničavanja pristupa društvenim mrežama maloljetnicima, ukazuju a sve veću svijest o potrebi sistemskog pristupa zaštit djece i mladih u digitalnom okruženju. Međutim, represivne mjere same po sebi nisu dovoljne, te je neophodno razvijati integrisane strategije koje uključuju prevenciju, edukaciju i ranu intervenciju. Zaključno, borba protiv maloljetničkog prestupništva uslovljenog zloupotrebom psihoaktivnih supstanci i digitalnih tehnologija zahtijeva interdisciplinaran i dugoročan pristup u kojem krivično pravo ima važnu, ali ne i isključivu ulogu. Jačanje preventivnih mehanizama, unapređenje institucionalne saradnje i prilagođavanje pravnog okvira savremenim društvenim izazovima predstavljaju ključne korake prema efikasnijoj zaštiti maloljetnika i izgradnji sigurnijeg društva.

LITERATURA

1. Aladžić, M. (2019). Maloljetničko prestupništvo- krivičnopravni i socijalni aspekti. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
2. Bandura A. (1977). “Social Learning Theory“, Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
3. Bjelajac, Ž, & Filipović, A. (2020). Internet i društvene mreže kao neograničeni prostor za koncentraciju i multiplicirano prisustvo pedofila. Kultura polisa, 17, pp. 29–40.
4. ESPAD (2019). Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima. Na linku: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/11/ME%C4%90UNARODNA-OBJAVA-REZULTATA_ESPAD-2019_HRV.pdf. Očitano: 10.04.2026.
5. European Monitoring Centre for Drugs and DrugAddiction- EMCDDA (2022.)
6. Filipović, A., Vojnić, S. (2019). Bezbednosni izazovi na internetu kao novom prostoru za vršenje nasilja. Kultura polisa, 16 (39), pp. 263–273.
7. Hawdon, J., Oksanen, A., & Rasanen, P. (2017) Exposure to online hat and cybercrime among adolescents. Journal of youth studies.
8. Ignjatović, Đ. (2015) Kriminologija. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
9. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine. ("Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017, 31/2023 i 58/2025)
10. Krivični zakon Republike Srpske ("Sl. glasnik RS", br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023, "Sl. glasnik BiH", br. 9/2024 - odluka US BiH, "Sl. glasnik RS" 105/2024 - odluka US, 19/2025, "Sl. glasnik BiH", br. 14/2025 - odluka US BiH i "Sl. glasnik RS", br. 31/2025, 85/2025 - odluka US i 25/2026)
11. Livingstone, S., & Smith, P. K. (2014). Annual Research Review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies. Journal of Child Psychology and Psychiatry.
12. Macanović, N. (2020). Socijalno neprilagođeno ponašanje djece i adolescenata. Banja Luka: Centar modernih znanja.
13. Macanović, N. (2021). Resocijalizacija maloljetnih prestupnika. Banja Luka: Centar modernih znanja.
14. Macanović, N., Radonjić, M. (2024). Inicijacije mladih u svijet kriminala. Banja Luka: Centar modernih znanja.
15. Primorac, D. (2021). Digitalne navike adolescenata i psihološki rizici. Psihologija danas, Zagreb.

16. Robert K. Merton (1938). Social Structure and Anomie, American Sociological Review, Vol. 3, No. 5., pp. 672-682.
17. Smith P.K, Mahdavi J, Carvalhe M., Fisher S., Russell S, Tippett, N. (2008). Cayberbullying: its nature and impact in secondary school pupils“. Journal of Child Psychology and Psychiatry, vol. 49, no. 4, 376-385.
18. Stojanović, R., Macanović, N. (2022). Nasilje putem interneta – syberbullying. Banja Luka: Centar modernih znanja.
19. Strategija EU-a u području droga za razdoblje 2021.–2025. Vijeće Evropske Unije. Na linku: https://www.consilium.europa.eu/media/54079/qc0521073hrn_002.pdf. Očitano: 07.04.2026.
20. Šemoski, M. (2025). Resocijalizacija maloljetnih delinkvenata. Beogradska defektološka škola – Belgrade School of Special Education and RehabilitationVol. 31, No. 2 (2025), str. 45-57.
21. Udruženje roditelja i mladih „Protiv ovisnosti“ (2021). Izvještaj o uticaju digitalnih medija na zloupotrebu psihoaktivnih suptanci.
22. UNICEF (2021) Adolescent Drog Use and Mental Health in Bosnia and Herzegovina.
23. Word Health Organization- WHO (2023) Adolescent mental health and substance use disorders.
24. Zakon o komunikacijama BiH. Na sajtu: https://www.rak.ba/articles/80. Očitano: 12.04.2026.
25. Zakon o zaštiti i postupanja sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020)

THE INFLUENCE OF ADDICTION TO PSYCHOACTIVE SUBSTANCES AND DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE EMERGENCE OF JUVENILE CRIME

Milanko Aladzic
Associate Professor, Slobomir P University Banja Luka

Sajra Ramić
Graduated in Law, European University Brčko

Abstract: *Contemporary society is facing new challenges in the field of juvenile delinquency, where particular concern is caused by the increasing connection of this phenomenon with the abuse of psychoactive substances and digital technologies among young people. The goal of this work is to investigate how the consumption of drugs, alcohol, and new psychoactive substances, as well as excessive use of the Internet, video games, and social networks, contribute to shaping deviant behavior patterns in children and adolescents. A special focus is placed on the identification of psychological and social risk factors that contribute to the development of addiction and that can serve as a trigger for entering the world of crime. By analyzing relevant domestic and international research, as well as important legal and strategic documents from Bosnia and Herzegovina, the paper emphasizes the need for an integrated and interdisciplinary approach to the prevention of juvenile delinquency. The conclusions of this paper will indicate the importance of education, early intervention and continuous cooperation of families, schools, and competent institutions, all with the aim of effectively reducing the risk of developing addictive and criminal behavior among young people.*

Keywords: *juvenile delinquency, addiction, psychoactive substances, digital technology, prevention.*